

Gulikers, J., & Baartman, L. (2024). Toolkit Formatief toetsen. In M. Leenknecht, M. Köhlen, S. Kooij, E. Roskam-Pelgrim, & A. Potters (Red.). *Leren van toetsen in het hoger onderwijs* (pp. 30-35). Platform Leren van toetsen.

Colofon

Dit boek is een uitgave van Platform Leren van toetsen – 2024

www.lerenvantoetsen.nl

Redactie: Martijn Leenknecht, Martje Köhlen, Simone Kooij, Els Roskam-Pelgrim & Anne Potters

ISBN: 978-94-6506-093-4

Vormgeving: Het Bureau, Grafisch Lyceum Utrecht

Noa Meijer, Timo de Groot & Luca Vermeer

Druk: Ridderprint, www.ridderprint.nl

Delen, bewerken of voortbouwen op de teksten en materialen uit deze uitgave (het werk) is toegestaan onder de voorwaarden dat de makers van het originele werk worden vermeldt (correcte bronvermelding) en er wordt aangegeven of het werk is veranderd. Het is niet toegestaan de indruk te wekken dat de originele maker instemt met jouw gebruik van het werk of aanpassing ervan. Het werk mag niet worden gebruikt voor commerciële doeleinden. Als je het werk hebt veranderd of je erop voortbouwt, dan moet je het veranderde materiaal verspreiden onder dezelfde licentie.

Formatief toetsen

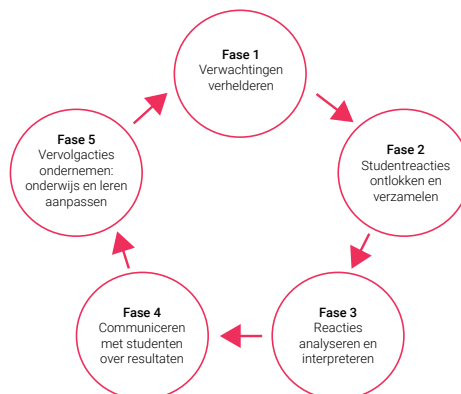
Judith Gulikers (Wageningen Universiteit & Research) & Liesbeth Baartman (Hogeschool Utrecht)

Als je weet wat een docent doet in de klas wanneer formatief toetsen wordt ingezet, dan weet je ook hoe je docenten die dit nog niet doen kunt ondersteunen ook formatief toetsen op te pakken. Dat is precies wat we dachten toen we in 2017 onze reviewsstudie naar formatief toetsen hadden afgerond. Daarin beschrijven we wat een docent doet in de formatieve toetscyclus. Samen met drie hogescholen vanuit Platform Leren van toetsen en met subsidie van Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO), hebben we dit verder uitgewerkt in praktische werkvormen en reflectie-instrumenten in Toolkit Formatief toetsen. De toolkit is na de lancering in 2018 goed gevonden en werd sindsdien al meerdere keren aangevuld.

Totstandkoming en onderbouwing

Vanuit een review van 106 artikelen is de formatieve toetscyclus (nu meestal genoemd 'cyclus van formatief evalueren') ontstaan. Deze cyclus (zie Figuur 1) beschrijft het proces van formatief evalueren in 5 samenhangende fasen en beschrijft hierin wat de docent doet om dit proces vorm te geven. Er is bewust gekozen voor het docentperspectief, omdat de docent degene is die het formatieve proces moet opstarten, ontwerpen en er ruimte voor moet maken. Echter, formatief evalueren is zeker ook een interactief proces, waarbij de student een belangrijke rol heeft (Gulikers et al., 2021). Dus, bij iedere fase moeten docenten ook bedenken hoe zij de student hierin een (meer of minder actieve) rol gaan geven.

Figuur 1 Formatieve toetscyclus (Gulikers & Baartman, 2017)

Fase 1: verwachtingen verhelderen

In deze fase worden de leerdoelen (wat moet je kennen en kunnen na deze periode?) en daarbij horende succescriteria (hoe ziet succes op een leerdoel eruit?) samen met studenten verhelderd. We weten uit onderzoek dat het heel belangrijk is om studenten actief te betrekken en met voorbeelden van diverse kwaliteit te werken (Carless & Chan, 2017).

Fase 2: ontlokken van studentreacties

In deze fase zet de docent een activiteit in die zicht geeft op wat de student kan ten opzichte van de leerdoelen. Dit kan op allerlei manieren en meer formeel/gepland tot meer informeel/ongepland (Ayala et al., 2008; Baartman & Gulikers, 2022).

Fase 3: het analyseren van die reacties

In deze fase gaat het om de interpretatie van de ontlokte reactie. De docent gaat na (soms heel snel en in het hoofd) wat de studentreacties zeggen over de mate waarin studenten de leerdoelen al beheersen. Hier kunnen bijvoorbeeld bepaalde hiaten blijken, dingen die extra oefening vragen of leerdoelen waar studenten juist op excelleren.

Fase 4: communiceren over de bevindingen

Dit is de fase waarin de docent feedback geeft. De docent geeft terug wat hij van de student(en) heeft gezien. Feedback kan ook worden gegeven door bijvoorbeeld medestudenten, stagebegeleiders of de student zelf. Hierbij is het belangrijk dat de feedback gerelateerd wordt aan de leerdoelen/succescriteria uit fase 1.

Fase 5: vervolgacties ondernemen in leren danwel onderwijs

In deze laatste fase gaat het om het gebruiken van feedback en alle informatie die is opgehaald in fasen 1-3. De docent zet deze bevindingen om in concrete acties, bijvoorbeeld door de les of vervolgactiviteit aan te passen, beter te differentieren, of andere begeleidingsstrategieën in te zetten. Studenten kunnen feedback benutten in vervolgactiviteiten of andere leerstrategieën inzetten.

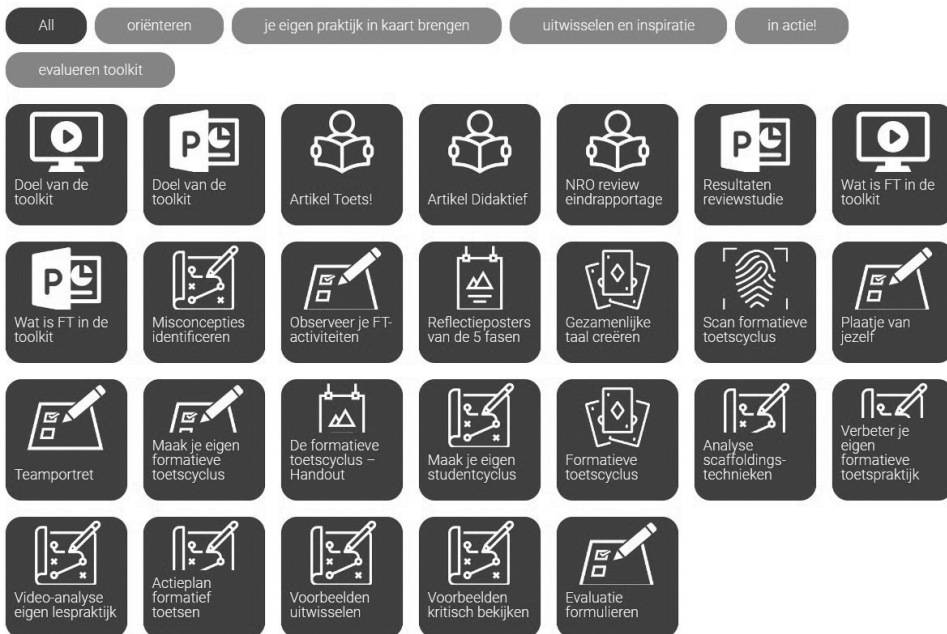
We weten uit onderzoek en uit praktische ervaringen dat docenten deze fase 5 het moeilijkste vinden (Kruiper et al., 2021; Veugen, 2023). Fase 5 is echter essentieel, omdat het formatieve proces anders niet daadwerkelijk plaatsvindt en tot beter leren kan leiden. Het is dus heel belangrijk om in het onderwijsontwerp, en in de lessen met studenten actief en expliciet aandacht te besteden aan deze vervolgstap: Wat ga je concreet in het vervolg doen? Waar is er een vervolgtask waarin je dit kunt laten zien? Waar zit ruimte om met deze vervolgstap aan de slag te gaan?

Wat vind je in de Toolkit Formatief toetsen?

Om de formatieve evaluatiecyclus voor hbo-docenten praktisch toepasbaar te maken, hebben wij in samenwerking met Platform Leren van toetsen een toolkit ontwikkeld met subsidie vanuit het NRO-programma 'Kennissenutting Plus'. De tools zijn getest door docenten van hogescholen Avans, Saxion en Zuyd Hogeschool en aangepast op basis van hun ervaringen. Dit heeft geresulteerd in de Toolkit Formatief toetsen, die openlijk toegankelijk is voor iedereen via de website van het Platform Leren van toetsen. Inmiddels zijn er toolkits voor PO/VO, MBO, HO en zijn er ook verschillende vervolgprojecten ontstaan. Deze worden allemaal ontsloten op de website www.formatievecyclus.nl.

Hieronder staat een aantal screenshots van de toolkit en de verschillende tools (Figuur 2). De ervaring leert dat de tools het beste werken via een train-de-trainer werkwijze. Eén of meerdere mensen (met onderwijskundige expertise) verdiepen zich in de formatieve cyclus en de werking van de verschillende tools, waarna zij teams ondersteunen in het gebruiken van de tools en het werken volgens de cyclus van formatief evalueren. Hiertoe staan op de toolkit ook suggesties van logische combinaties van tools (zie Figuur 3 voor twee voorbeelden) die je in een team kunt gebruiken binnen een bepaald tijdsbestek.

Figuur 2 Een rijkheid aan soorten tools in de toolkit

Legenda

- = kenniscлип
- = leesmateriaal
- = Powerpoint presentatie
- = posters
- = invulschema's
- = scan
- = kaartspel
- = werkvorm/actieplan

Figuur 3 Voorbeelden van logische combinaties van tools, voor bepaalde doelen en tijdsbestek

Als je je eigen praktijk in kaart wilt brengen...

Grondige nulmeting van jezelf <i>variabel</i>	Globale kijk <i>sessie van 2 uur</i>	Kritische blik <i>sessie van 2-3 uur</i>
 Reflectieposters van de 5 fasen (individueel of in team)	 Plaatje van jezelf	 Scan formatieve toetscyclus
 Scan formatieve toetscyclus	 Teamportret	 Plaatje van jezelf
		 Teamportret

De toolkit uitgelicht

Iedere tool kent een korte beschrijving (zie Figuur 4 & 5). Daarnaast kun je alle tools en een uitgebreidere werkvormbeschrijving downloaden.

Figuur 4 Per tool een korte beschrijving en downloadmogelijkheid

Tools kun je downloaden →

Werkvormbeschrijving bij de tool →

Reflectieposters van de 5 fasen

Wat is het?
5 informatie/discussieposters. 1 voor iedere fase van de formatieve toetscyclus.
• Wat doet de effectieve docent per fase?
• Welke kritische vragen stel je elkaar mbt deze fase?

Doel?
Uitwisselen en inspiratie

Voor wie?
Team

Resultaat?
Kritische reflectie op jullie FT praktijken

Figuur 5 Voorbeelden van tools met korte beschrijving

Bronnen

- Ayala, C. C., Shavelson, R. J., Ruiz-Primo, M. A., Brandon, P. R., Yin, Y., Furtak, E. M., Young, D. B., & Tomita, M. K. (2008). From formal embedded assessments to reflective lessons: The development of formative assessment studies. *Applied Measurement in Education*, 21(4), 315-334. <https://doi.org/10.1080/08957340802347787>
- Baartman, L. & Gulikers, J. (2022). Formatief evalueren in VMBO beroepsgerichte vakken. *Didaktief*, 52, 3, 24-25.
- Carless, D., & Chan, K. K. H. (2017). Managing dialogic use of exemplars. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 42(6), 930-941. <https://doi.org/10.1080/02602938.2016.1211246>
- Gulikers, J. T. M., & Baartman, L. K. J. (2017). *Doelgericht professionaliseren. Formatief toetsen met effect! Wat DOET de docent in de klas?: Eindrapport NRO-PPO overzichtsstudie dossiernummer 405-15-722*. Nederlands Regieorgaan Onderwijsonderzoek.
- Gulikers, J., Veugen, M., & Baartman, L. (2021). What are we really aiming for? Identifying concrete student behavior in co-regulatory formative assessment processes in the classroom. *Frontiers in Education*, 2021(6), Article 750281. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.750281>
- Kruiper, S. M. A., Leenknecht, M. J. M., & Slob, B. (2022). Using scaffolding strategies to improve formative assessment practice in higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 47(3), 458-476. <https://doi.org/10.1080/02602938.2021.1927981>
- Veugen, M. (2023). *Formative assessment practice in secondary education* [Ongepubliceerd proefschrift]. Wageningen Universiteit & Research.